

10. Władca Pierścieni i Silmarillion

Autor tekstu: **Krzysztof Sykta**

1.

Avalon

Wielokrotnie spotkać się można z poglądem, iż Władca Pierścieni jest dziełem głęboko chrześcijańskim, prezentującym chrześcijańskie spojrzenie na świat, jedynie prawdziwe wartości (bo jeśli coś niesie moralne przesłanie, to musi być co najmniej chrześcijańskie, jeśli nie katolickie, pogaństwo i ateizm są przecież amoralne i z gruntu nieetyczne, jak słyszymy), czerpiącym z chrześcijańskiej twórczości (czytaj: mitologii).

Kiedy coś odnosi sukces, staje się obiektem kultu, katolicy od razu wyciągają po to swe łapki, by zawłaszczyć coś, z czym niewiele mają wspólnego. Jednak motywy, które ich zdaniem nawiązują do jedynie słusznego światopoglądu, świadczą częstokroć raczej o jego pogańskich korzeniach, o ogólnoludzkich wartościach i podobnym spojrzeniu na świat w szeregach kultur.

We Władcy Pierścieni niczym w tyglu zmieszano motywy celtyckie, walijskie, skandynawskie, germańskie, fińskie, chrześcijańskie, żydowskie, perskie, buddyjskie... Źródeł wymienia się wiele. Mity prastare, jak również opracowane w postaci sag i późniejszych, średniowiecznych opowieści, nie wspominając o „mitach domowych” Tolkiena; opowieści sprzed wieków jak też utwory wydane za życia autora.

Władca Pierścieni w zamierzeniu Tolkiena miał stanowić mitologię dla Anglików, miał wypełnić lukę w ich przeszłości, stąd też największe podobieństwa do mitów germańskich (Eddy) i celtyckich wierzeń. Już sama nazwa Middle-earth wnosi nas do nordyckiego Midgardu, gdzie obok ludzi żyją świetliste elfy (elfy) i svart-elfy (dwarves, krasnoludy), na wspólnym konarze świętego Jasionu.

Tolkien był chrześcijańskim konserwatystą, jednak świat, który prezentuje jest jakby zaprzeczeniem katolickich wizji, powrotem do indoeuropejskich korzeni. Tworem, według niektórych przewyższającym świat realny. W Śródziemiu nie ma kapłanów, kultów ani religii, bogowie jakby zeszli na plan dalszy. W świat przestali ingerować posyłając jedynie pięciu boskich Majarów, by jako starcy i czarodzieje przeciwstawili się potędze złych mocy. Jednak i oni nie są wolni od słabości. Z pięciu ocaleje tylko jeden. Samo słowo 'bóg' we WP pojawia się tylko raz, w odniesieniu do króla Theodena, który mknąc do boju na swym śnieżnogrzywym koniu wyglądał „niczym stary bóg Orome”. Elfy, podobnie jak w celtyckich wierzeniach, podlegają prawu reinkarnacji, a u kresu swych dni odpływają na zachód z Szarych Przystani ku Krainie Błogosławionych (Avalon, Wyspy Szczęśliwe). Podobnie Dante zamienił czyściec w ziemski raj leżący na zachodniej wyspie.

2. Illuvatar

Silmarillion zaczyna się słowami nawiązującymi poniekąd do prologu ewangelii Jana: „Na początku był Eru, Jedyny, którego na obszarze Ardy nazywają Illuvatorem [Ojcem Wszystkiego], On to powołał do życia Ainurów, Istoty Święte, zrodzone z Jego myśli”. Dla chrześcijan Eru to oczywiście Bóg Ojciec, Ainurowie — aniołowie, jednakże taka interpretacja jest cokolwiek fałszywa. Zarówno „Eru” jak i „Illu-vatar” to nieco zmodyfikowane imiona celtyckiego Boga-Stwórcy Dagdy, najwyższego bóstwa generacji Tuatha dé danann. Zwany był on Cera — Stwórcą, oraz Eochaid Ollathair (Ojcem Wszystkich) [Olla'thair = Illu'vatar = All'father = Ojciec Wszystkiego].

U Tolkiena żadne z imion nie jest przypadkowe, stanowią one albo dosłowne zapożyczenie z mitologii (Gandalf, Gimli, Durin etc.), albo też wersje lekko zmienione (choćby Arwena — celtycka bogini Olwena).

Ainurowie stanowią za to nawiązanie do boskich panteonów, celtyckiego Tuatha dé danann, nordyckiego czy greckiego. O ile bowiem semicy aniołowie niczym szczególnym się nie wyróżniają (może jedynie brakiem kobiet w ich gronie, niespożytą chucią i że mieli „wstydlive Racjonalista.pl

członki niczym wstydlive członki koni" [Het 88]) o tyle Ainurowie (a dokładniej najpotężniejsi z nich, Valarowie „przez ludzi zwani bogami”) odpowiadają za określone sfery rzeczywistości. Grono Valarów (Potęg) tworzyli:

- > Melkor — zbuntowany zszedł na ziemię by założyć własne królestwo, pan destrukcji, zła i chaosu, początkowo najpotężniejszy z wszystkich Ainurów, pierworodny syn Eru, siedmiu Władców:
- > Manwe — najdostojniejszy z Ainurów, pan powietrza i wiatru,
- > Ulmo — pan wód i muzyki,
- > Aule — kowal i mistrz rzemiosł, mający pod opieką tkanę Ziemi, wszystkie jej substancje,
- > Namo z Mandos — strażnik Domu Umarłych zwołujący duchy poległych, sędzia wśród Valarów,
- > Irmo z Lorien — brat Namo, obaj nazywani braćmi Feanturi; pan wizji i marzeń sennych,
- > Tulkas Astald — największy wojownik, walczący gołymi rękami, szybszy od każdej istoty, zawsze się śmiał, zarówno w bitwie jak i w zabawie,
- > Orome — myśliwy, kochający drzewa, polujący na białym wierzchowcu.

- oraz ich siedem towarzyszek:
- > Varda — żona Manwego; Pani Gwiazd,
 - > Nienna — siostra braci Feanturi; żyjąca samotnie; pani żalu i smutku, przynosiła siłę ducha a żal zmieniała w mądrość,
 - > Yavanna — ż. Aulego; Darząca owocami, Królowa Ziemi, piastunka roślinności i wegetacji,
 - > Vaire — ż. Namo, Tkaczka, splatająca tkaniny z wszystkiego co dzieje się w Czasie,
 - > Este — ż. Irmo, lecząca rany i zmęczenie,
 - > Nessa — ż. Tulkasa, siostra Oromego, kochająca sarny i jelenie, przebywała w towarzystwie zwierząt tańcząc na łąkach,
 - > Vana — ż. Oromego; Wiecznie Młoda, pod jej stopami rozkwitały kwiaty a ptaki witały ją śpiewem. [Na podstawie "Valaquenta"]

Nie trudno dostrzec tu podobieństwa do greckiej mitologii. W paru przypadkach również imiona zachowały podobne brzmienie.

Tab.12

Eru Illuvatar- URANOS			
Melkor Morgoth — KRONOS			
Manwe	ZEUS	Varda	HERA
Ulmo	POSEJDON,	Nienna	?
	Apollo		
Aule	Hefajstos	Yavanna	DEMETER
Namo	HADES	Vaire	[Mojry]
Irmo	Hermes	Este	HESTIA (Vesta)
Tulkas	Ares	Nessa	Artemida
Orome	[Orion]	Vana	[Hebe, Charyt]

Hera na głowie nosiła koronę z gwiazd, Hermes pasterską laskę zsyłał na ludzi senne wizje, inne zestawienia, jak sądzę, wyjaśnić nie wymagają.

Pierwotny grecki panteon tworzyło sześciu Tytanów i sześć Tytanek, splodzonych przez Uranosa i Gaję, na czele których stał najmłodszy z ich grona — Kronos. Później ich miejsce zajęło sześcioro Kronidów, pod przywództwem Zeusa, również najmłodszego, do których dołączyła ósemka kolejnych bogów, przeważnie potomków zeusowych, tworząc 14 osobową grupę Olimpijczyków. Podobnie w wierzeniach celtyckich bóg-stwórca zostaje zdetronizowany przez swego najmłodszego syna, boga urodzaju Oegnusa. (I podobnie: Zeus ustępuje miejsca Dionizosowi, Jahwe — Jezusowi... nowy bóg zostaje stworzony przez ludzi, więc stary musi upaść lub odejść w cień.)

U Tolkiena bunt podnosi najstarszy z synów. Potężniejszy i wznioślejszy wobec pozostałych Valarów bardziej przypomina ich ojca niż brata. Tolkien w pewien sposób spina z sobą

mitologię persko-judeo-chrześcijańską (upadek synów bożych) z mitami politeistycznymi (upadek stwórcy, boga ojca).

3. Wojny bogów i ludzi

W czasach Wojny o Pierścień nie ma już „szatana”, Melkora, najpotężniejszego z Ajnurów (bytów boskich), pokonanego w apokaliptycznej Wojnie Gniewu. Przetrwali jedynie jego pomniejsi słudzy. Ragnarok już się dokonał, nie jest przyszłością, lecz mglistym wspomnieniem.

"Morgoth przyparty do muru, w podziemnej kryjówce, nie zdobył się na waleczność. Uciekł w najgłębsze zakamarki swoich lochów, błagał o pokój i przebaczenie. Odrąbano mu stopy więc runął na twarz, wtedy spętano go tym samym, co przed wiekami, łańcuchem Angainorem, żelazną koroną przekuto na obrożę, którą opasano mu szyję, głowę mu przygięto aż do kolan. (...)

Morgotha wyrzucili Valarowie przez Bramę Nocy poza mury Świata, w beczasową otchłań. Straże czuwają na murach na murach świata i Earendil pilnuje ich z obronnych wałów niebios. Lecz kłamstwa Melkora, potężnego i przeklętego Morgotha Bauglira, mocarza grozy i nienawiści, posiane w sercach elfów i ludzi, są nasieniem, które nie umiera i nie da się do szczętu wyplenić, toteż niekiedy kiełkuje i wchodzi na nowo, rodząc owoce zła nawet w naszych czasach".

Silmarillion, z którego pochodzi powyższy fragment, nawiązuje do mitów ST o znacznie starszym, szumerskim rodowodzie, a dokładniej do apokryficznej Księgi Henocha, opisującej upadek aniołów, zwanych Strażnikami (Neczeru) Niebios. Wersja zachowana w ST (Rdz 6.1n), uległa, jak pisze A. Sandauer, skażeniu pozostawiając tekst niejasny i trudny do tłumaczenia. W zasadzie nie wiadomo czemuż to zesłano potop, tak jak później rozmyto symbolikę wieży Babel. Żydowska tradycja ustna zachowała to, co wycięto ze Starego Testamentu, co redaktorom wydawało się nazbyt bluźniercze. W obu przypadkach niejasny „upadek ludzkości” stanowi eufemistyczne określenie wojen wypowiedzianych przez Nefilim i zbuntowanych Synów Niebios, którzy zapragnęli zabić Boga i niebian a następnie zająć ich miejsce. W przypadku mitu o wieży Babel, przywódcą buntowników został olbrzym Nimrod (grecki Orion), który ze szczytu wieży zamierzał prowadzić ostrzał niebiańskiej twierdzy.

W księdze Henocha, po niebiańskiej bitwie, w której pokonano zastępy Upadłych, na ziemię spuszczone potop, aby zmyć z niej wszelkie zło a przywódca Strażników zostaje pojmany: Het 10.4 „Następnie pan rzekł do Rafaela: Zwiąż Azazela za ręce i nogi i wrzuć go do ciemności. Otwórz pustynię która jest w Dudael i wrzuć go tam”.

W Silmarilionie Melkor dwukrotnie zostaje pokonany, a świat ulega ogromnym przeobrażeniom, cały Beleriand ulega zatopieniu. Podobnie dwukrotnie podnoszą bunt Nefilim ukarani potopem i rozproszeniem.

W obu przypadkach mity o wojnach bogów znajdują paralele w szeregu innych kultur regionu morza Śródziemnego, wystarczy przywołać wierzenia Hetytów czy Greków, gdzie potężni Tytani i Giganci ścierają się w szeregu wojen o władzę pomiędzy bogami a przegrani lądują w zewnętrznych ciemnościach.

W pierwszym starciu Kronos pozbawia władzy Uranosa, kastrując go a następnie zrzucając z niebios do otchłani Tartaru. „Dziewięć dni i dziewięć nocy spadał na ziemię, by stąd nowe dziewięć dni i dziewięć nocy lecieć skroś ciemności aż na dno podziemnego królestwa”.

Później przeciwko ojcu wystąpi Zeus, który trzykrotnie będzie musiał walczyć przeciwko gigantom i potworom wysyłam do boju przez Gaję. Bogowie niebios i ziemi zostaną pokonani. Władzę obejmie nowa generacja — Bóg Burzy i jego rodzeństwo. W mitologii greckiej odnajdujemy również analogie do mitu o wieży Babel: giganci wrzucają góry jedne na drugie po to by dostać na Olimp.

W dalszej części Silmarilionu ludzkość pod wodzą Ar-Farazona wypowie wojnę bogom skazując się na klęskę. Ogromna wyspa Numenor, leżąca niczym Atlantyda pośrodku oceanu, zostanie

zatopiona, jedynie garstka wygnańców odnajdzie schronienie na wybrzeżach Śródziemia (zachodniej Europy). Po raz kolejny nastąpi Atalante, Upadek.

Ziemski raj zapamiętany zostanie jako wyspa upadku.

4. Motyw Łabędzia

Omawiając 12 Prac Heraklesa wspominałem o czarodzieju Olorinie, Łabędzim, który po swym zmartwychwstaniu dla orła Gwaihira był „lekki niczym pióro łabędzia”. Motyw łabędzia, zaczerpnięty z rycerskich sag (Lohengrin, Parsifal), przewija się we WP wielokrotnie. Jedno z księstw Gondoru — Dol Amroth, bronione jest nawet przez „Łabędzich Rycerzy” pływających na statkach w kształcie owego ptaka. Sam Gwaihir, zarówno we Władcy jak i w Hobbicie, pojawia się wielokrotnie, wyrывая bohaterów z objęć śmierci.

5. Tradycja Entów — 12 zwierząt

We Władcy Pierścieni spotykamy się po raz kolejny z listą dwunastu zwierząt. W prastarym lesie Fangorn Drzewiec wymienia znane mu gatunki istot, zapisane w tradycji, próbując odszukać w niej hobbitów.

Learn now the lore of Living Creatures!Poznasz tradycję o Żywych Stworzeniach!
First name of the four, the free peoples:Wpierw miana czterech wolnych ludów:
Eldest of all, the elf-children;Z wszystkich najstarsze, elfowe dzieci,
Dwarf the delver, dark are his houses;Krasnolud górnik, w mrocznych siedzibach,
Ent the earthborn, old as mountains;Ent z ziemi zrodzon, jak góry stary,
Man the mortal, master of horses..Człowiek — śmiertelnik, ten władca koni.

Beaver the builder, buck the leaper,Bóbr budowniczy, kozioł skaczący,
Bear bee-hunter, boar the fighterNiedźwiedź pszczoł łowca, dzik wojowniczy,
Hound is hungry, hare is fearful...Ogar zgłodniały, zając tchórzliwy.

Eagle in eyrie, ox in pasture,Orzeł na skale, wół na pastwisku,
Hart horn-crowned, hawk is swiftestJeleń rogaty, jastrząb najszybszy,
Swan the whitest, serpent coldest... Łabędź najbielszy, wąż najzimniejszy.
(„Dwie Wieże”, Ks. III, Roz. 4, przekład mój)

(Hart to dokładniej „czerwony jeleń”, Olszański i Łoziński w swych przekładach zmieniają go w łosia.)

W liście tej pojawiają stare, zodiakalne symbole: dzik, jeleń, pies, wąż, jak również trójca ptaków (podobnie jak u Hioba). Zbieżności te nie są dziełem przypadku, nie wynikają też z aluzji zodiakalnych. Tolkien po prostu wylicza, świadomie bądź nieświadomie, święte zwierzęta szamanów, tudzież ludów, w których wierzeniach przetrwały szamańskie aspekty (totemizm), stąd bóbr czy niedźwiedź, a częściowa zbieżność z zodiakiem heraklejskim wynika właśnie z tego, że ten ma swe korzenie w wyobrażeniach ludów północy (szamanizm syberyjskim).

Wśród Celtów rolę zwierząt totemicznych pełniły konie, niedźwiedzie, dziki, byki i jelenie pozostając nimi nadal, bądź też przekształcając się w bóstwa antropomorficzne (J. Gąsowski). Wszystkie te zwierzęta odnajdujemy w wierszu Entów.

6. Symbolika solarna

Mitologiczny aspekt powieści Tolkiena dodatkowo pogłębia zastosowana w nich symbolika solarna. Zarówno w Hobbicie jak i we Władcy Pierścieni najważniejsze wydarzenia skorelowane zostały z kalendarzem słonecznym, opartym na przesileniach i równonocach, co dość dokładnie opisano w polskiej biografii Tolkiena pióra M. Błażejewskiego.

We Władcy o świcie 23 września upiory pierścienia wkraczają do Shire, równowaga zostaje zachwiana, rozpoczyna się panowanie ciemności. 25 grudnia Drużyna wyrusza z Rivendell, słońce zaczyna przybierać na sile, dzień staje się coraz dłuższy, wraz z powziętą decyzją zniszczenia Pierścienia pojawia się nadzieja. 14 lutego Gandalf zostaje wskrzeszony. 25 marca pierścień zostaje wrzucony w ogień Orodruiny, Władca Ciemności upada i odchodzi w nicość, przyroda powraca do życia. 1 maja, w celtyckie święto Beltaine, Elessar zakłada królewską

koronę a 25 czerwca, w letnie przesilenie, odnajduje pęd Białego Drzewa. Cykl się zamyka, światu zostaje przywrócony ład, powraca Król wraz ze swym świętym drzewem.

7. Kalendarze

Tolkien tworząc rzeczywistość Śródziemia oprócz kilku języków i alfabetów zaopatrzył ją również w wysoce dokładne kalendarze, włącznie z ich wersjami reformowanymi i dokładnymi danymi astronomicznymi.

Nas interesuje następujący fragment:

"To oczywiste, że Eldarowie w Śródziemiu, mający do dyspozycji więcej czasu, jak to zauważył Samwise, dzielili ten czas na długie odcinki i wyraz *yen* w języku *quenya*, zwykle tłumaczony jako rok, w rzeczywistości obejmował 144 nasze lata. Jeśli tylko było to możliwe, Eldarowie woleli liczyć w szóstkach i dwunastkach. Dobę, czyli dzień, nazywali w swoim języku *re*; liczyli ją od zachodu słońca do kolejnego zachodu. *Yen* obejmował 52 596 takich dni. Z przyczyn obrzędowych raczej niż praktycznych, tydzień Eldarów, czyli *enquie*, liczył sześć dni; a zatem *yen* składał się z 8 766 takich *enquie*, które liczono bez ustanku przez cały dany okres". (WP, Dodatek D, O kalendarzach)

Nie ulega dla mnie wątpliwości, że Tolkien wymyślił sobie rok trwający 144 ziemskie lata (12 x 12) i sześciodniowy tydzień wyłącznie po to, by dojść do liczby 8.766, czyli liczby godzin w roku, nawiązując, być może, do astronomicznych dywagacji zawartych we wcześniej już cytowanej

Księżde

Henocha:

„Powyżej nich jest pewien książę, wielki, straszliwy, potężny i chwalebny, wyniesiony, czcigodny i odwieczny, i śmiały — imię jego Ofaniel JHWH. Ma 16 twarzy, po cztery z każdej strony i 100 skrzydeł z każdej strony. Posiada 8766 oczu odpowiednio do liczby godzin w roku, 2191 z każdej strony". (Hhb 25.1-2)

c.d.n.

Krzysztof Sykta

Zajmuje się głównie bibliotyką i religioznawstwem. Skończył ekonomię, jest dyrektorem w izbie gospodarczej i redaktorem w Magazynie Przedsiębiorczości i Integracji Lokalnej IMPULS. Redaktor naczelny ezynu Playback.pl

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 13-09-2002 Ostatnia zmiana: 06-09-2003)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1889) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1889>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programing Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl